

*О.В. Колесник – студентка IV курсу юридичного факультету
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”;
науковий керівник – канд. юрид. наук, ст. викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ” П.М. Маланчук*

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПІД ЧАС ДОПИТУ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Конституція України проголошує людину, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Держава бере на себе обов'язок забезпечення прав і свобод людини [5, с. 115].

На практиці часто зустрічаються випадки порушення конституційних прав підозрюваного органами дізнання та досудового слідства, особливо під час допиту, чим і зумовлена актуальність теми цього дослідження.

Основною причиною порушень прав підозрюваного під час допиту, на нашу думку, є недостатнє врегулювання даного питання на законодавчому рівні. Тому вважаю доцільним висвітлити окремі проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення.

По-перше, підозрюваному забезпечується право на захист. Порушення цього права є істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону і тягне скасування процесуального рішення з поверненням справи на стадію, на якій було допущено порушення, у разі можливості його усунення (п. 3 ч. 2 ст. 370 КПК). Пленум ВСУ у постанові № 8 “Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві” від 24 жовтня 2003 р. здійснив спробу роз'яснити деякі питання.

Проте, хоча одним із конституційних принципів кримінального процесу, який відображує зміст функції захисту, є принцип забезпечення підозрюваному права на захист, на сьогодні вітчизняне законодавство спрямоване більше не на пошук істини у справі, а на підтримання обвинувачення.

На думку російського правника А. Рижаківа, у цьому принципі є чотири складових:

- 1) наявність у підозрюваного комплексу прав, що дають змогу йому захистити свої інтереси;
- 2) наявність у захисника підозрюваного певного комплексу прав щодо реалізації своєї кримінально-процесуальної функції;

- 3) обов'язок компетентних органів забезпечити їм можливість захищатися встановленими законом засобами та способами;
- 4) обов'язок компетентних органів забезпечити охорону їх особистих і майнових прав [6, с. 96].

Кожна із зазначених складових повинна реалізуватися на всіх стадіях кримінального судочинства як важлива гарантія встановлення істини та винесення законного, обґрунтованого та справедливого вироку.

Ст. 107 КПК України передбачає, що якщо підозрюваний був затриманий або до нього було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, його допит проводиться негайно, а при неможливості негайного допиту – не пізніше двадцяти чотирьох годин після затримання. Це пов'язано насамперед з необхідністю забезпечити можливість якнайшвидшої дачі показань підозрюваним і розгляд заявлених ним клопотань.

При допиті такого підозрюваного присутність захисника є обов'язковою, за винятком випадків, коли він відмовляється від нього і його відмова прийнята.

Є порушенням права підсудного на захист його змушена відмова від участі в кримінально-процесуальній діяльності (приміром, від дачі показань, побачень із захисником до першого допиту, ознайомлення з матеріалами справи), змушена відмова від послуг захисника під час допиту. Такі відмови підлягають ретельній перевірці і має бути спростованою наявними у справі доказами. Підтвердженням змушеної згоди або відмови можуть бути дані про те, що підозрюваний виявляв бажання знайомитися з матеріалами справи за участю адвоката.

Перед допитом підозрюваному мають бути роз'яснені його права як підозрюваного, передбачені ст. 43 КПК України, а також повідомлено, у вчиненні якого злочину він підозрюється, про що робиться відмітка в протоколі його допиту.

Дача показань – право підозрюваного, а не його обов'язок. Тому він перед допитом не попереджається про кримінальну відповідальність за відмову і за дачу завідомо неправдивих показань.

Доведення винуватості підозрюваного є завданням органів досудового слідства, але ні в якому разі не підозрюваного, який має право не свідчити проти себе. Пропонує на законодавчому рівні розкрити поняття “не свідчити проти себе”, що означало б право не давати не тільки голосових, а й наочних показань – тобто право підозрюваного не брати участі у деяких слідчих діях, джерелом результатів яких він є.

Забороняється домагатися показань підозрюваного шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів.

Європейський Суд провів розмежування між трьома групами забороненого поводження з особами:

- 1) катування – умисне нелюдське поводження, що викликає дуже серйозні та жорсткі страждання;

- 2) нелюдське поводження – нанесення особі сильних фізичних і моральних страждань;
- 3) принижуюче гідність поводження – погане поводження спрямоване на виклик в особи почуття страху, болю і неповноцінності, які можуть принизити, знеславити її та, можливо, зламати її фізичний або моральний опір [1, с. 66-67].

Кримінальним кодексом встановлена відповідальність за примушування до дачі показань (3, ст. 373).

На законодавчому рівні достатньо не врегульовано порядок допиту підозрюваного. Ч. 1 ст. 107 КПК України регулює цю слідчу дію, посилаючись на ст. 134-136 (щодо порядку виклику, обов'язковості явки та приводу обвинуваченого), а також на статті 145, 146 цього ж Кодексу (щодо оформлення протоколу допиту обвинуваченого). На мою думку, доцільно було до посилання включити також ст. 143 КПК України, оскільки тільки вона встановлює час проведення допиту – удень, крім виняткових випадків, місце проведення допиту, а також заборону ставити навідні запитання.

Виняткові випадки теж кодексом не визначені. Тут, мабуть, слід розуміти випадки:

- 1) коли обвинувачений (підозрюваний) наполягає на негайному допиті;
- 2) коли за міркуванням слідчого такий допит може сприяти: порятунку життя людини або запобіганню катастрофи, викраденню літака із вчиненням терористичного акту, взяттю заручника та ін.; запобіганню або припиненню тяжкого злочину, знищенню майна; затриманню злочинців; запобіганню втраті можливих доказів у справі [4, с. 363].

Щодо місця проведення допиту підозрюваного, то він повинен проводитися у місці провадження досудового слідства, а в разі необхідності – і в місці перебування підозрюваного.

В юридичній літературі існують пропозиції щодо законодавчого врегулювання питання про можливість допиту підозрюваного, якщо він хворий, а також про присутність лікаря при допиті останнього-тяжко хворого. Беззаперечно, загальне правило допиту повинно забороняти допит хворої людини. Але у виняткових випадках, коли відстрочка допиту до одужання підозрюваного може призвести до втрати доказів стосовно справи, переховування злочинця або вкраденого майна, інших негативних наслідків, чи коли людину прикуто до ліжка, допит хворого потрібно визнати виправданим. У певних випадках допит слід проводити за участю лікаря. Така точка зору заслуговує на підтримку за умови, що йдеться про виняткові ситуації.

На практиці також існують проблеми з можливістю застосування захисником науково-технічних засобів, яке полягає у проведенні ним під час допиту підозрюваного та інших слідчих дій, а також під час судового розгляду справи звуко-, відеозапису тощо. Відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 48 КПК з дозволу особи, яка провадить дізнання, чи слідчого захисник має право застосовувати науково-технічні засоби при провадженні тих слідчих дій, в яких він бере участь, та при ознайомленні з матеріалами справи. Вважаємо,

що таке право захисника слід звільнини від обмеження – дозволу особи, що проводить дізнання і закріпити на законодавчому рівні.

Вивчення механізму заподіяння моральної шкоди при провадженні допиту приводить до висновку, що шкода найчастіше настає при застосуванні тактичних прийомів, які не відповідають нормам моралі, різному розумінні особами, які проводять допит, нечітких формулювань норм КПК України.

Деякі науковці пропонують також ввести у кримінально-процесуальне законодавство норму, яка б регулювала тактику допиту, що не порушує честі та гідності підозрюваного [2, с. 50], а також часові обмеження проведення допиту.

Таким чином, допит є однією із найпоширеніших слідчих дій збирання доказів і його завдання полягає у отриманні від особи, яку допитують, відомостей про подію злочину, осіб котрі його вчинили, про характер і розмір збитків, причини та умови, що спонукали до злочину і сприяли його скоєнню, про інші обставини, які мають значення для справи, але ні в якому разі не порушувати конституційних прав підозрюваного.

Література

1. Judgement of 18 January 1978 // Series A, no.25, p. 91, para 20 and p. 66–67.
2. Бортник, В. Захист прав, честі і гідності підозрюваного під час допиту: окремі проблеми [Текст] / В. Бортник // Право України. – 2005. – № 11. – С. 49–52.
3. Кримінальний кодекс України [Текст] (зі змінами та доповненнями станом на 1 вересня 2007 року). – Харків : Одісей, 2007. – 264 с.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України [Текст] : науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Т. Маляренка, Ю. П. Аленіна. – Харків : Одісей, 2008. – 944 с.
5. Маланчук, П. М. Проблеми здійснення захисту особи, яка притягається до кримінальної відповідальності [Текст] / П. М. Маланчук // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 12. – С. 115–119.
6. Уголовный процесс [Текст] : учеб. для студентов юрид.вузов и факультетов / под ред. К. Ф. Гуценко. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М. : Зерцало, 1998. – 575 с.

Колесник, О.В. Реалізація захисту прав підозрюваного під час допиту: окремі проблеми та шляхи її вирішення [Текст] / О.В. Колесник ; наук. кер. П.М. Маланчук // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти : збірник тез доповідей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (11-12 грудня 2009 р.). – Суми : УАБС НБУ, 2009. - С. 168-172.